

Aşk ve Arzu

Vareddş Felsefesi - Bir Yönelim Metafiziğı

Osman CENGİZ

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 2007

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 441

Kitap Adı : Aşk ve Arzu

Alt Başlık : Varediş Felsefesi - Bir Yönelim Metafizizi

Book Title : Love and Desire

Subtitle : Varediş - A Metaphysics of Orientation

ISBN : 978-625-8596-55-7

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596557

Yazar | Author: Osman Cengiz | orcid.org/0000-0001-8143-5388

Kurum | Institution: Pamukkale Üniversitesi

ROR ID: ror.org/01etz1309

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 16 x 24 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 328 (xviii+310)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HPJ - Felsefe: Metafizik ve Ontoloji | Philosophy: Metaphysics & Ontology

BISAC: PHI013000 - Felsefe / Metafizik | Philosophy / Metaphysics

THEMA: QDTJ - Felsefe: Metafizik ve Ontoloji | Philosophy: Metaphysics and Ontology

LC Classification: BD331 - Varlık, Gerçekliğin Doğası, Töz, İlk Felsefe | Being, Nature of

Reality, Substance, First Philosophy

DEWEY: 110 - Metafizik | Metaphysics

WoS Category: Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Meso: 10.126 - Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Micro: 10.126.2179 - Ahlak Felsefesi | Moral Philosophy

Scopus Subject Areas: 1211 - Felsefe | Philosophy

Atıf Bilgisi | Cite as: Cengiz, Osman. *Aşk ve Arzu: Varediş Felsefesi - Bir Yönelim Metafizizi*. FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Aşk ve Arzu

Varedis Felsefesi - Bir Yönelim Metafiziği

Osman CENGİZ

Yazar Hakkında | About the Author

Osman CENGİZ

1995 yılında Antalya/Finike Cumhuriyet Lisesi'nden mezun oldu. Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF. İktisat Bölümü'nü kazandı ve bu programa iki yıl devam etti (1995-1997). Sonrasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçerek (1997-2001) lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı (2002) Prof. Dr. Mustafa Fayda danışmanlığında İslam Tarihi alanında "Makrizî'nin İmtâ'u'l-Esmâ İsimli Eseri" başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimi yaptı (2010). Bu arada (2009-2013) Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Doktorasını ise 2012-2018 yılları arasında Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal danışmanlığında "16. Yüzyıl Osmanlı Düşüncesinin Kaynakları: Çivizâde-Ebussuûd-Birgivi" başlıklı teziyle Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi ABD alanında tamamladı. Halen Pamukkale Üniversitesi İTBF Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi ABD'nda Osmanlı düşüncesi, kurumları ve şehir tarihi konularında akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Osman Cengiz graduated from Cumhuriyet High School in Finike, Antalya, in 1995. He was admitted to the Department of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Karadeniz Technical University, where he studied for two years (1995–1997). He then transferred to the Faculty of Theology at Selçuk University (1997–2001) and completed his undergraduate degree at the Faculty of Theology, Marmara University, in 2002. He received his master's degree in Islamic History in 2010 with a thesis titled "*al-Maqrizî's Work İmtâ' al-Asmâ*," supervised by Prof. Dr. Mustafa Fayda. During this period, he also completed a second bachelor's degree in the Department of International Relations, Faculty of Economics, Anadolu University (2009–2013). He completed his doctorate between 2012 and 2018 in the Department of Early Modern History, Institute of Social Sciences, Pamukkale University, with a dissertation titled "*The Sources of Sixteenth-Century Ottoman Thought: Çivizâde, Ebussuûd, and Birgivi*," supervised by Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal. He currently continues his academic work in the Department of History (Department of Early Modern History), Faculty of Humanities and Social Sciences, Pamukkale University, focusing on Ottoman thought, institutions, and urban history.

Kitap Hakkında

Aşk ve Arzu

Varedis Felsefesi - Bir Yönelim Metafiziği

Bu kitap, insanın dünyadaki bulunuşunu iki temel kavram etrafında yeniden düşünür: mevcudiyet ve varedis. İnsana verilen şey -beden, zaman, akıl, irade, tabiat ve ilişkiler-onun seçmediği, hazır bulduğu bir mevcudiyettir; bu mevcudiyetin hangi istikamette işleneceği ise insanın kendi sorumluluğudur. Bu iki kutbu birbirine bağlayan kavram emanettir: insan kendi varlığının ne kaynağı ne de mutlak sahibidir, fakat ondan hesap vermekle yükümlüdür. Kitap bu temel üzerinde, varlık ve taşıyıcılık, zamanın ontolojisi, aklın mertebeleri, hatıra-hayal-gerçek ayrımı, özgürlük ve kader diyalektiği, kendini aldatma ve yüzleşme, ahlâkın ontolojisi, arzu-irade-içgüdü gerilimi, duyguların yapısı, aşk-nefret-korku üçgeni, yeni bir insan tasavvuru, toplum ve medeniyet, nihayet saadet ile hürriyet meselelerini on dört bölüm hâlinde sistematik olarak işler. Eserin merkezî iddiası, varoluşçu fenomenolojinin (Sartre, Heidegger, Kierkegaard) özgürlük anlayışını, klasik erdem ahlâkının (Aristoteles, MacIntyre) karakter kavramını ve İslâm kelâmının yaratılış-özgürlük metafiziğini (Eş'arî, vürûd, âdetullah), mevcudiyet-emanet-yönelim-varedis-şahsiyet zincirinden oluşan tek bir kavram mimarisi içinde birleştirmektir. Kitabın ekler bölümü bu terkibi en az üç noktada teknik, savunulabilir önermelere dönüştürür: ilâhî bilgi ile insan özgürlüğü arasındaki klasik gerilime “açık gelecek” tezi üzerinden bir çözüm önerir; kişisel özdeşliği sabit bir cevhere değil, failin bıraktığı üç ayrı ize dayandırır; ve tasavvufun vahdet-i vücûd geleneğinden bilinçli biçimde ayrışan bir “kurb metafiziği” geliştirir. Eser, insanın tamamlanmamışlığını bir ontolojik kusur değil bir istidat olarak; özgürlüğü ise içeriksiz bir hiçlik değil hakikate yönelmiş bir sorumluluk olarak yeniden kurar.

Anahtar Kelimeler: Varedis; Mevcudiyet; Emanet; Yönelim; Şahsiyet; Özgürlük ve Kader; İslâm Metafiziği

About the Book

Love and Desire

Varediş - A Metaphysics of Orientation

This book rethinks human existence around two foundational concepts: presence (*mevcudiyet*) and self-actualization (*varediş*). What is given to the human being -body, time, reason, will, nature, and relationships- is an unchosen, already-present condition; the direction in which it is worked out, however, is the person's own responsibility. The concept binding these two poles is trust (*amānah*): the human being is neither the source nor the absolute owner of his own existence, yet is accountable for it. On this foundation, the book works through fourteen chapters on being and agency, the ontology of time, the hierarchy of reason, memory and imagination, the dialectic of freedom and fate, self-deception, the ontology of morality, desire and will, the structure of emotion, love and fear, a new conception of the human being, society and civilization, and the relation between happiness and liberty. Its central claim is to bring the freedom-concept of existentialist phenomenology (Sartre, Heidegger, Kierkegaard), the character-concept of classical virtue ethics (Aristotle, MacIntyre), and the creation-and-freedom metaphysics of Islamic theology (Ash'arite occasionalism, *vürûd*, *âdetullah*) together within one conceptual architecture: presence-trust-orientation-self-actualization-personhood. The appendices convert this synthesis into technical, arguable propositions on three fronts: an "open future" response to the tension between divine foreknowledge and human freedom; a theory of personal identity grounded not in a persisting substance but in three traces left by the agent's acts; and a "metaphysics of nearness" (*kurb*) that consciously departs from the Sufi doctrine of the oneness of being (*wahdat al-wujud*), answering Hegel's critique of "bad infinity" with a spiral, asymptotic model. The work recasts human incompleteness not as a defect but as a capacity for orientation, and freedom not as a contentless void but as a responsibility directed toward truth.

Keywords: Self-Actualization (Varediş); Presence (Mevcudiyet); Trust (Amānah); Orientation; Personhood; Freedom and Fate; Islamic Metaphysics

Gülderen'e ...

İÇİNDEKİLER

OKUYUCU REHBERİ	xv
GİRİŞ	1
I. KISIM	
TEMELLER	
BİRİNCİ BÖLÜM	
VARLIK, VAREDİŞ ve TAŞIYICI	9
1. Mevcudiyet Verilidir, Varediş İşlenir	9
2. Kurucu Tez: Mevcudiyetten Şahsiyete	24
3. Mahiyet, İstidat ve Emanet	27
4. Varedişin Ontolojik-Etik Yapısı	32
5. Hakikat, Sadakat ve Yöneliş	37
6. Hakikatin Bilinmesi ve Ölçütlerin Hiyerarşisi	40
7. Vürûd, Varediş ve Dinamik Yapı	43
8. Varediş ve Kendini Bozma İmkânı	52
9. Varlık, Dil ve Kavram	55
10. Fiilin Üç İzi ve Gelecekteki Fail	61
İKİNCİ BÖLÜM	
İNSAN: TAMAMLANMAMIŞ BİR VARLIK	67
1. İnsan Sorusu	67
2. Verilmişlik ve Sorumluluk	70
3. İnsan Döngüsü ve Varediş Dairesi	73
4. Kendini Aldatma	77
5. Başkası Karşısında İnsan	81
6. Kötülük ve Eksilme	85
7. Tamamlanmanın Ölçüsü	87
8. Atalardan Özgürlük	90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ZAMANIN ONTOLOJİSİ	97
1. Zaman Sorusu	97
2. Geçmiş: Hatıranın Ontolojisi	97
3. Gelecek: İmkân, Hayal ve İrade	98
4. Şimdi: Vürûd Eden An	99
5. Ezel ve Zaman	101
6. Zaman, Kader ve Özgürlük	102
7. Zaman ve Bilgi	103
8. Zaman ve Ölüm	104
9. Zamanın Ahlâkî Yapısı	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	109
AKLIN FORMLARI ve FİİLİ ROLLERİ	109
1. Akıl Sorusu	109
2. Akıl ve Zekâ Ayrımı	112
3. Aklın Türleri: Mutlak ve Mukayyet Akıl	113
4. Akıl, Bilinç ve Şuur	115
5. Akıl, Düşünce ve Bilgi	117
6. Aklın Aşka Dönüşü: Kalp	117
7. Aklın Adaletle Dönüşü: Vicdan	118
8. Aklın İnanca Dönüşü: Namus	119
9. Aklın Özgürlüğe Dönüşü: Edeb	120
10. Aklın Ahlâkî Suretleri	122
11. Akıl, Ruh ve İrade	123
12. Aklın Patolojileri	124

BEŞİNCİ BÖLÜM	125
HATIRA, HAYAL ve GERÇEK	125
1. Zihnî Üç Ufku	125
2. Hatıra: Dizilmiş Zamanın Tortusu	126
3. Hafıza ve Kimlik	127
4. Hayal: Henüz Vürûd Etmemiş İmkân	129
5. Hayalin Patolojileri	129
6. Gerçek: Vürûd Eden Anın Keskinliği	130
7. Algı, Yorum ve Gerçeklik	131
8. Hatıra ve Hayal Arasında Akıl	132
9. Rüya, Vehim ve Gerçeklik	132
10. Sanat, Edebiyat ve Hayal	135

II. KISIM GERİLİMLER

ALTINCI BÖLÜM	
ÖZGÜRLÜK ve KADER DİYALEKTİĞİ	139
1. Gerilimin Başladığı Yer	139
2. Verilmişlik Olarak Kader	140
3. Kader, Kötülük ve Sorumluluk	141
4. Özgürlük, İman ve Ahlâk	145
5. Özgürlük ve Patoloji	146
6. Verilmişlik İçinde Yönelmek	147
7. İmkân Ufku ve İkinci Dereceden Özgürlük	148
8. Özgürlük ve Sorumluluğun İki Katlı Yapısı	156

YEDİNCİ BÖLÜM	161
KENDİNİ ALDATMA ve YÜZLEŞME	161
1. Hakikatten Kaçabilen Varlık	161
2. Bilmek İstemeyen Bilinç	162
3. Nefsin Anlam Üretimi ve Varediş Yalanı	162
4. Rol, Kimlik ve Sahte Bütünlük	165
5. Gerçeklikten Kaçışın Modern Biçimleri	166
6. Samimiyetin Ontolojisi	167
7. Yüzleşme: Kendine Karşı Şahitlik	168
8. Hakiki Benlik ve Otantiklik	169
9. Yüzleşmenin Ahlâkî Sınavları	170
10. İtibarın Çifte Yönelimi	171
 SEKİZİNCİ BÖLÜM	 175
AHLÂKIN ONTOLOJİSİ	175
1. Ahlâk Sorusu	175
2. Ahlâkın Varlıkla İlişkisi	177
3. Niyet: Ahlâkın İç Çekirdeği	178
4. Amel: Niyetin Cisimleşmesi	178
5. Huy, Karakter ve Varediş	179
6. Başkası, Merhamet ve Ahlâkî Açılış	181
7. Adalet ve Cesaret	182
8. Günah, Tövbe ve Ahlâkî Yenilenme	183
9. Ahlâk ve Toplumsal Görünürlük	183
10. Ahlâkın Modern Krizi	184
11. Başkasının Gözünde Görmek	185
12. Ahlâkî Hakikatin Çifte Görünüşü ve Çapraz Şahitlik	186
 DOKUZUNCU BÖLÜM	 191
ARZU, İRADE ve İÇGÜDÜ	191
1. İnsan İçindeki İki Hareket	191
2. İçgüdünün Ontolojik Yeri	192
3. Arzunun Yapısı	193
4. Seçme Kudreti ve Sahih İrade	194
5. İrade ve Arzu Arasındaki Fark	196
6. Beden, Nefis ve Ruh Arasında İrade	197
7. Hayvanî Arzu ve İnsanî İrade	197
8. Doyumsuzluk ve Can Sıkıntısı	198
9. Cinsellik, Güç ve Menfaat	200
10. Talep ve Değer	201
11. Aşk ve İrade	202
12. İnsan Tabiatı	204

ONUNCU BÖLÜM	207
DOYUMLAR ve DUYGULAR	207
1. Haz ve Sekînet	207
2. Sevinç ve Hoşnutluk	208
3. Hüzün ve Keder	211
4. Korku, Kaygı ve Güven	212
5. Ümit ve Ümitsizlik	213
6. Öfke ve Haysiyet	214
7. Haset, Gıpta ve Nimet	215
8. Sevgi, Sanat ve Temellük	216
9. Duyguların Terbiyesi	216
10. Mutluluk, Huzur ve Varediş	217

ON BİRİNCİ BÖLÜM	219
AŞK, NEFRET ve KORKU	219
1. Duygunun Ontolojik Düzeyi	219
2. Aşkın Ontolojisi	220
3. Sevgi ve İrade	221
4. Nefretin Yapısı	222
5. Korkunun Ontolojisi	222
6. Şüphe, Korku ve Nefret Hattı	223
7. Ümit, İnanç ve Aşk Hattı	224
8. Aşkın Zıddı Olarak Kayıtsızlık	224
9. Korkunun Terbiyesi	225
10. Sevgi, Nefret ve Korkunun Toplumsal Biçimleri	226
11. Sistemin İç Hiyerarşisi	226
12. Varedişin Dört Ana Hareketi	228

III. KISIM İNŞA

ON İKİNCİ BÖLÜM	233
YENİ BİR İNSAN TASAVVURU	233
1. Modern İnsan Eleştirisi	233
2. Yeni İnsan: Hür ve Mesul	234
3. Yeni İnsan ve Eğitim	234
4. Varediş İnsanı	235
5. Yapay Zekâ ve Mukayyet Akıl	235
6. Yeni İnsan Tasavvurunun Önergeleri	236

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	239
TOPLUM ve MEDENİYET	239
1. Toplum Sorusu	239
2. Zihniyet ve Sosyal Birikim	240

3. Dil, Yazı ve Ortak Hafıza	243
4. Şehir: İç Düzenin Mekâna Yazılması	244
5. Müşterek Zaman Duygusu	245
6. Dava Şuuru ve Ortak Mânâ	245
7. Hamâset, Kitle ve İtaat	246
8. Sömürü, Dikkat ve Anlam	246
9. Toplumsal Varediş Üzerine Önergeler	248
ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	251
SAADET Mİ HÜRRİYET Mİ?	251
1. Özgürlüğün Ağırlığı	251
2. Saadet mi Hürriyet mi?	253
3. Acı, Hürriyet ve Derinleşme	253
4. Huzur: Hürriyetin Sekîneti	254
5. Varedişin Son Ölçüsü	255
6. Hürriyet Saadetten Üstündür	256
SONUÇ	261
EKLER	263
KAYNAKÇA ve EK OKUMA	281
KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ	289
DİZİN	305

OKUYUCU REHBERİ

Kitap Hangi Soruların Peşinden Gidiyor?

Bir kitaba başlarken zihnimiz genellikle iki şeyden birini bekler: ya hazır bir cevap, ya da karmaşık bir sistem. Bu kitap ikisini de vaat etmiyor. Elinizdeki çalışma, aslında her insanın hayatının bir yerinde -belki bir kayıp anı veya bir başarı sabahında, belki de bir aynanın karşısında- kendine sorduğu dört soruyu izliyor. Bunlar, herkesin bir tanıdığına, bir akrabasına, hatta kendi geçmişinde bir örneğini gördüğü sorulardır. Dolayısıyla bu kitabı okumak için tek ihtiyacınız, hayatınıza biraz uzak bir mesafeden bakmaya razı gelmek olacaktır.

Kitabın neden cevaplarla değil sorularla başladığını da izah etmek gerekir. Zira bir cevap, çoğu zaman insanı kendi hayatının dışında bırakır; sadece okur, başını sallar, sonra kitabı kapatır. Oysa bir soru, insanı içeri çeker. Aşağıdaki soruları okurken zihninde otomatik olarak birkaç isim, birkaç sahne, belki kendi hayatınızdan birkaç an belirecek. Kitabın sizinle asıl konuşmaya başladığı yer, tam da burası olacaktır. Bu nedenle soruları hemen cevaplamaya çalışmayın; onları bir süre yanınızda taşıyın, yeter.

Sorular, kitabın geri kalanında defalarca, farklı yönlerden ele alınacak; ama hepsinin altında tek bir ayırım yatıyor: sana verilenle, senin yaptığın şey arasındaki fark. Kitap boyunca buna *mevcudiyet* ve *varediş* diyeceğiz. Mevcudiyet, senin seçmediğin, hazır bulduğun şeydir: doğduğun aile, beden, yaşadığın çağ, başına gelen olaylar. Varediş ise bütün bunlarla ne yaptığındır. Burada ince ama önemli bir nokta var: mevcudiyet sana verilmiştir, fakat bu, ona istediğin gibi davranabileceğin anlamına gelmez. Bir şeyin sana verilmiş olması tek başına onun emanet olduğunu kanıtlamaz; fakat kaynağı olmadığı hâlde onu etkileyebilmen ve bu etkinin kendini, başkasını ve dünyayı ilgilendiren sonuçlar doğurması, seni onun karşısında sorumlu bir taşıyıcı hâline getirir. Bedenin, zamanın, yeteneklerin, ilişkilerin böyledir. Bu duruma *emanet* diyeceğiz: sahibi olmadığı hâlde sorumlusu olduğun şey. Bir insanın hayatını “kendi malıymış” gibi savurması ile “kendisine emanet edilmiş” gibi taşınması arasındaki fark, ilerleyen sayfalarda defalarca karşına çıkacak. Şimdi bu ayrımların dört farklı hayat sorusunda nasıl açıldığına bakalım.

Bir insan neden aynı şartlarda iki farklı hayat yaşayabilir?

İki kardeş düşünün. Aynı evde büyümüşler, aynı sofrada oturmuşlar, aynı sıkıntıyı, belki aynı kaybı yaşamışlar. Yıllar sonra bakıyorsun, biri hayata küsmüş, öfkeli ve kapanık biri olmuş; öteki ise aynı acıyı bir şefkate, bir sabra dönüştürmüş. Aynı yoksulluk birinde hırsa, ötekinde onura dönüşmüş olabilir. Sorulması gereken soru şu: aynı mevcudiyet, yani aynı verilmiş şartlar, nasıl oluyor da bu kadar farklı iki hayata açılıyor?

Cevap, hayatı yalnızca başa gelenlerin belirlemediği gerçeğinde saklı. Başa gelenler elbette önemlidir, hatta bazen belirleyicidir; insan doğduğu aileyi, bedenini, çağını, başına gelen kaybı seçmez. Fakat hayatı asıl şekillendiren, başına gelenler karşısında alınan istikamettir. Aynı acı, kişiye göre iki farklı kapı açar: biri öfkenin kapısı, öteki merhametin kapısı. İnsan, bu kapılardan hangisinden geçeceğini seçen taraftır. Bu yalnızca kardeşler arasında değil, hemen her ilişki biçiminde görülür. Aynı işten aynı gün kovulan iki meslektaş düşün: biri bunu bir düşmanlık, bir haksızlık, hayatının geri kalanını zehirleyecek bir yara olarak taşır; öteki, aynı olayı bambaşka bir yola çıkışın başlangıcı sayar. Aynı ihanete uğrayan iki dost, biri güvenmeyi bir daha hiç öğrenemez, öteki güveni yeniden, daha bilinçli biçimde kurar. Olay birebir aynıdır ama kişinin onunla girdiği ilişki aynı değildir.

Bunun bir sebebi de şudur: aynı şartlar, iki insanda aynı “mümkün olanlar dünyasını” doğurmaz. Bir insan için o anda akla gelen, denenebilir, katlanılabilir görünen seçenekler; bir başkası için hiç görünmeyebilir. Bu, insanın önceki yönelişleriyle, aldığı küçük kararlarla zamanla çizilmiş bir iç haritadır. Bir kişi aynı olay karşısında affetmeyi mümkün bir seçenek olarak görürken, bir başkası için af o anda düşünülebilir bile değildir. İşte tam bu yüzden iki insan, nesnel olarak birebir aynı şartlarda bulunsa da, aslında aynı hayatı yaşamaz.

Bu iç haritanın kendisi de sabit değildir; her yönelişle birlikte biraz daha çizilir, biraz daha derinleşir. Bugün affetmeyi seçen insan, yarın affetmeyi daha kolay bulur; bugün öfkeyi besleyen insan, yarın öfkeyi daha “doğal” bir tepki olarak görür. Böylece küçük, tek başına önemsiz görünen yönelişler zamanla birikir ve insanın kim olduğunu, yani şahsiyetini kurar. İki kardeş aynı evden çıkmış olabilir; fakat yıllar içinde attıkları küçük adımlar, onları iki ayrı insana, iki ayrı iç dünyaya dönüştürmüştür. Burada kimseyi suçlamak gerekmiyor. Bazı yönelişler gerçekten daha zor şartlarda, daha az destekle atılır. Fakat bu gerçek bile, insanın şartların yalnızca kurbanı olmadığı, aynı zamanda şartlar karşısında bir taraf tuttuğu gerçeğini değiştirmez.

İnsan şartlarını her zaman seçemez; fakat şartlarının kendisinde neye dönüşeceğinde bütünüyle edilgin de değildir. Bu kitabın aslı önermelerinden biri tam da bunu söylüyor: *Mevcudiyet verilir, varediş işlenir*. Yani sana verilen şey hazırdır, ama o verilenle ne yapacağın hazır değildir; onu sen işlersin.

İnsan başarılı olmasına rağmen neden mutsuz olabilir?

Bunu hemen herkes bir yerde görmüştür: dışarıdan bakıldığında her şeye sahip biri, aslında içeriden tükenmiş, hatta kaybolmuş olabilir. Makam yükselir, hesap kabarır, itibar büyür; fakat aynı insan geceleri neden hâlâ huzursuz olduğunu kendine sormaz hale gelmiştir. Bu tuhaf bir çelişki gibi görünür: başarı, tanım gereği bir kazanımdır ama bazen mutluluk getiremeyebilir.

Öncelikle şunu idrak etmelidir: başarı ile insanın yöneldiği şey her zaman aynı şey değildir. Bir insan bir hedefe ulaşırken, aslında iki farklı sonuç üretir. Biri, dışarıda görünen sonuçtur: unvan, servet, şöhret, bir eserin tamamlanması. Öteki ise, o hedefe ulaşırken kendi içinde bıraktığı izdir: sabrını korudu mu yoksa tüketti mi, yoksa dürüstlüğüne esnetti mi, başkalarına mı yaklaştı yoksa kendinden mi uzaklaştı? Dışarıdaki kazanım göze çarpar, kolayca sayılır, kolayca övülür. İçerideki iz ise sessizdir; çoğu zaman kişinin kendisi bile onu görmez, ta ki bir gece o sessizlikle baş başa kalana kadar.

Bu iki iz bazen birbirine paralel ilerler, bazen birbirinden tamamen ayrılır. Bir insan düşün: kendisine emanet edilen zamanı, sağlığını, çocuğuna ayırması gereken dikkati, dostuna verdiği sözü, bir hedef uğruna sırayla feda etmiş olsun. Bir gün o hedefe ulaştığında elinde, dışarıdan bakıldığında kusursuz bir başarı vardır. Fakat o başarıyı, kendisine emanet edilmiş olan şeyleri harcayarak satın almıştır. İşte tam bu noktada “başarılı ama mutsuz” tablosu ortaya çıkar: çünkü insan yalnızca dış dünyada bir sonuç üretmekle yükümlü değildir; kendisine emanet edilmiş olanı gözetmekle de yükümlüdür. Emaneti gözetmeden kazanılan başarı, bir yere varmış olsa da, insanı kendi merkezinden uzaklaştırmış olabilir.

Bu durumun en çıplak biçimde görüldüğü an, genellikle dışarıdaki koşuşturmanın durduğu andır: emeklilik, bir işin bitmesi, bir yarışın sona ermesi, çocukların evden ayrılması gibi. O sessizlik anında insan, artık kendisini oyalayacak yeni bir hedef bulamaz ve geriye ne kaldığıyla baş başa kalır. Bazı insanlar için bu an, biriktirdikleri iç zenginlikle karşılaşmanın, sabırla, sadakatle, dürüstlikle örülmüş bir hayatın meyvesini toplamanın anıdır. Bazıları için ise bu an, yıllarca ertelenmiş bir boşlukla karşılaşmanın anıdır. Fark, o insanların ne kadar başardığında değil, başarırken kendilerine ne bıraktıklarındadır.

İşte bu yüzden insan yalnızca sahip olduklarıyla değil, ne uğruna yaşadığıyla da şekillenir. Başarı, insanın hakikatle, anlamla ve kendi şahsiyetiyle bağını kuramıyorsa, geçici bir doyum verebilir fakat derin bir tatmin veremez. Doyum, ihtiyacın anlık olarak karşılanmasıdır; oysa insanın aradığı, hayatının bir bütün olarak anlamlı olması hissidir. Bu ise takdir edersiniz ki bambaşka bir şeydir. Bu yüzden varedişçilikte asıl soru, “Neye ulaştım?” sorusu değildir. Asıl soru şudur: “Ulaşırken neye dönüştüm?” Bir insan zirveye çıkarken kendini kaybetmiş olabilir; bir başkası aynı zirveye daha bütün, daha sahih bir insan olarak varabilir. Aradaki fark, ulaşılan yerde değil, oraya giden yolda neyin korunup neyin feda edildiğindedir.

İnsan niçin kendini kaybedebilir?

“Kendini kaybetmek” dediğimizde çoğu zaman aklımıza ani, dramatik bir sahne gelir: büyük bir hata, büyük bir düşüş. Oysa gerçek çoğunlukla böyle

işlemez. İnsan kendini bir defada, bir günde kaybetmez. Kendini kaybetmek, çoğu zaman fark edilmeyecek kadar yavaş, neredeyse görünmez bir sürecin adıdır.

İnsan kendisini bir defada bulmuş ve tamamlamış bir varlık değildir; hayatı boyunca kendisini sürekli yeniden inşa eder. Tam da bu yüzden savunmasızdır. Arzuları, korkuları, çevresinin beklentileri, alışkanlıkları ve başkalarının bakışı, zamanla onun kendi sesinin önüne geçebilir. Bu, genellikle büyük bir ihanetle değil, küçük, tek tek bakıldığında önemsiz görünen ödünlerle ilerler: bir kere söylenmeyen söz, bir kere geçirtilen vicdan, bir kere “şimdilik böyle daha kolay” denilen an. Bu küçük ödünlere her biri tek başına önemsiz görünür; fakat tekrarlandıkça bir alışkanlık, alışkanlık da bir karakter kurar. Bir müddet sonra insan, gerçekten istediği şeyle kendisinden istenen şeyi birbirinden ayıramaz hâle gelir. Artık hangi sesin kendi sesi, hangi sesin dışarının yankısı olduğunu bilemez.

Burada yaygın bir yanılgıyı da düzeltmek gerekiyor: kendini kaybetmek, kalabalığın içinde eriyip gitmek ya da kendini bulmak yalnızlığa çekilmek değildir. İnsan herkesin ortasında da kendi sesine sadık kalabilir, tamamen yalnızken de kendi sesinden en uzak yerde bulunabilir. Mesele, etrafında kaç kişi olduğu değil, içindeki pusulayı kime teslim ettiğidir. Kalabalığın içinde bile kendi ölçüsünden şaşmayan insanlar olduğu gibi tek başınayken kendi zaaflarına, korkularına, alışkanlıklarına teslim olan insanlar da vardır. Bu yüzden kendini kaybetmiş olmanın dışarıdan görünür bir işareti yoktur. Bir insan gayet başarılı, sevecen, üretken görünebilir; hatta çevresine iyilik bile yapabilir — bütün bunları kendi iç yönelişiyle değil, ona öyle davranması öğretildiği ya da öyle görünmesi beklendiği için yapıyorsa, dışarıdan hiçbir şey değişmemiş görünse de içeride pek çok şey zaten kaymıştır.

Ne var ki bu tablo, kitabın insan tasavvurunun yalnızca yarısıdır. Çünkü insan tamamlanmamış bir varlık olduğu için, kayboluş da nihai değildir. Tamamlanmamış olmak, bir eksiklik olduğu kadar bir imkândır da: insan neyi kaybettiğini fark ettiği an, yeniden bir yöne dönme gücünü de elinde tutar. İnsan, hükmü kesinleşmiş bir varlık değildir; düzeltilebilir bir varlıktır. Geçmişte atılan yanlış adım silinmez, gerçekleşmiş olan gerçekleşmiştir; fakat o adımın gelecek üzerindeki hükmü değiştirilebilir. Yani insan geçmişini değiştiremez, ama geçmişinin kendisini sürüklediği yeri belirleyebilir. Bir insanın kendi yanlış gidişini görmesi, ona yeni bir başlangıç kapısı açar. Bu yüzden bu metinde insan, yalnızca gelişen değil, kendi gelişimini bozabilen — fakat bozduğunu fark ettiğinde onu yeniden onarabilen — bir varlık olarak tarif edilir. Bu, okuyucuya verilen sessiz ama önemli bir güvencedir: geç kalınmış hiçbir yüzleşme, gerçekten geç değildir.

Bir seçim insanı nasıl değiştirir?

Seçimi genellikle tek yönlü bir hareket gibi düşünürüz: karar veririz, bir sonuç doğar, mesele kapanır. Oysa her ciddi seçim, aynı anda en az üç yöne birden etki eder. Birincisi, dünyada bıraktığı sonuçtur: söylenen söz duyulmuştur, atılan adım geri alınamaz. İkincisi, karşımızdaki insanda bıraktığı izdir: bir güven kurulmuş ya da kırılmıştır, bir kapı aralanmış ya da kapanmıştır; bu da o insanın bundan sonra neyi mümkün göreceğini değiştirir. Üçüncüsü ise, belki en az fark edileni, kendi içimizde bıraktığı izdir: seçen kişi olarak biz de artık aynı kişi değilizdir.

İkinci maddeyi biraz açmak gerekiyor, çünkü çoğu zaman gözden kaçan da odur. Bir söz verip tutmak ya da tutmamak, yalnızca o anki ilişkiyi etkilemez; karşıdaki insanın bundan sonra neyi “mümkün” göreceğini de şekillendirir. Sözünü hep tutan bir ebeveynin çocuğu, güvenmenin mümkün olduğunu öğrenerek büyür; sürekli boş vaatlerle büyüyen bir çocuk ise güvenin zaten kaybedilmeye mahkûm olduğunu öğrenir ve bu dersi kendi hayatının geri kalanına da taşır. Yani seçimlerimiz, yalnızca kendi geleceğimizi değil, dokunduğumuz insanların geleceğini de biçimlendirir. Bu, sorumluluğu hem ağırlaştıran hem de anlamlı kılan bir gerçektir: hiçbir seçim, yalnızca kendimize ait bir mesele değildir.

Bir örnek düşün: bir defa söylenen yalan, yalnızca karşıdakini aldatmakla kalmaz. O yalan tekrarlandıkça, yalan söylemeyi bir sonraki sefer daha kolay hale getiren bir insan da meydana getirir. Aynı şekilde, zor olduğu hâlde doğruyu söylemek yalnızca doğru bir davranış üretmez; doğruyu söyleyebilen, doğruyu söylemeye alışmış bir şahsiyetin kurulmasına da katkıda bulunur. Yani insan, yaptığı seçimlerin yalnızca faili değildir; zamanla onların eseri de olur. Bugün attığın adım, yarın hangi adımların sana daha kolay, hangilerinin daha zor geleceğini şimdiden belirlemeye başlar.

Burada iki farklı ölçüyü ayırmak gerekir. Bir insan, hayatının bir anında, zorluğuna rağmen doğru olanı yapabilir. Bu, o anın gerçek ve değerli bir doğruluğudur, kimse bunu küçümseyemez. Fakat bu tek doğru davranış, o insanı henüz “dürüst bir insan” yapmaz; sadece o anın kendisini doğrular. Dürüstlüğün bir şahsiyet hâline gelmesi için, bu doğruluğun tekrar tekrar, farklı bedellerle sınanıp yeniden seçilmesi gerekir. Bir başka deyişle: tek bir doğru adım, anın ölçüsüdür; adımların istikrarlı toplamı ise zamanın, yani şahsiyetin ölçüsüdür. Biri olmadan öteki ya boş bir iddia, ya da tesadüfi bir parıltı olarak kalır. Bu ayırım, kendimize haksız yere ağır ya da haksız yere hoşgörölü davranmamamız için de önemlidir: bir kere hata yapmak bizi “kötü” bir şahsiyet yapmaz, tıpkı bir kere doğru davranmanın bizi tamamlanmış bir erdemin sahibi yapmaması gibi. Asıl belirleyici olan, zaman içinde hangi yöne doğru istikrar kazandığımızdır.

Bunu bilmek insanı korkutmamalı, aksine uyandırmalıdır. Çünkü bu, aynı zamanda umut veren bir gerçektir: iyiye doğru atılan küçük, sıradan görünen her adım da aynı güçle işler. Cesaret gösteren biri cesareti şahsiyetine işler; sabreden biri sabrı, bağışlayan biri bağışlamayı. Şu an okuduğunuz bu satırların bile, sizde sessizce bir iz bırakacağını unutmayın. Bu yüzden bu kitaptaki mesele yalnızca “doğru olan nedir” sorusu değildir; “bu doğruyu seçtikçe kim olacağım” sorusudur da.

Bu nedenle burada insana yalnızca “Ne yaptın?” diye sorulmaz. Daha derinde, ondan da ısrarlı bir soru sorulur: “Yaptıkların seni kim yaptı?” Bu iki soru birbirine benzer görünse de aslında çok farklı yerlere bakar. Birincisi, hayatının dışarıdan görünen dökümünü ister; ikincisi, o dökümün içinde sessizce şekillenmiş olan “seni” sorar. Bunun altında daha da eski bir gerçek yatıyor: sen bu hayata kendi isteğinle başlamadın. Bu bakımdan hayat, en başından beri sana bir emanet olarak geldi. Fakat işin ilginç yanı şu: bu hayatı başlatmamış olman, ona nasıl cevap vereceğin sorumluluğundan seni azat etmiyor. İnsanın hem en kırılgan hem en yüce yanı da tam burada duruyor — başlatmadığı bir hayatın hesabını, kendi seçimleriyle vermek zorunda olması. Önümüzdeki sayfalarda bu sorular defalarca, farklı açılardan — bazen bir kavramla, bazen bir hikâyeyle, bazen doğrudan bir yüzleşmeyle — yeniden karşınıza çıkacak. Belki de bu kitabın bütün meselesi, sonunda şu kısa ve basit soruda toplanabilir: *Sana verilen hayatla ne yaptın ve onu yaşarken neye dönüştün?*

Kitabın tüm meraklı okuyuculara ve özellikle de felsefe ve metafizik metinlere aşina olanlara faydalı olması dileğiyle...

Demre/2026